

Usukutaq

Tekst og tegninger af fhv. kolonibestyrer Hans Jacobi

Da jeg i 1965 fik en længe ventet chance til at besøge Thule-distriktet, var jeg så heldig netop at få lejlighed til at møde en meget særpræget person med et ligeså særpræget navn, nemlig *Usukutaq*. Han henlevede da sine sidste år på Qaruaq's lille alderdomshjem, tilsyneladende glad og tilfreds med en gennem mange år tålmodig oparbejdet resignation overfor den mærkværdige tilværelse, som skæbnens spil havde ført ham ud i. Usukutaq var nemlig døvstum og havde været det siden sit 3. år. Han havde dog gennem årene fået en særlig evne til at gøre sig nogenlunde forståelig, i det mindste overfor de mennesker, han jævnligt kom sammen med. Dette skete ved hjælp af gebærder, uarticulerede lyde, men ikke mindst ved en særdeles levende og varieret mimik. Selvom jeg naturligvis ikke var i stand til at „tale“ med ham, opnåede jeg alligevel en vis kontakt i det tidsrum, vi var sammen, og mandens personlighed gjorde et så stærkt indtryk på mig, at jeg har forsøgt at skaffe så mange oplysninger som muligt om denne ejendommelige menneskeskæbne, for at den ikke, som det desværre er gået i så mange andre til-

fælde, skulle fortabe sig i tidernes glemsel.

Den gang regnedes Usukutaq for Qaruaq's ældste beboer, formentlig omkring de 66 år; men noget helt nøjagtigt årstal, for ikke at tale om en dato for hans fødsel, kunne man af gode grunde ikke fremskaffe, idet kirkebøger var et ukendt begreb i de tider. At manden havde opnået denne efter forholdene høje alder, har man vel lov at undre sig over, især når man tager den efterfølgende beretning i betragtning.

Det har været karakteristisk for Thule-folket, i modsætning til de meget børnerige blandinger i det øvrige Vestgrønland, at de som regel kun opnåede at få ganske få børn i ægteskabet. Spædbørnsdødeligheden har naturligvis været ret følelig under de yderst barske forhold, man levede under, og hvor det ikke så sjældent skete, at kvinderne fødte under fangstrejserne i fri luft; dertil kom, at det ikke var helt ualmindeligt, at man – i alle tilfælde indtil missionen blev oprettet i 1909 – ombragte spædbørn i hungersperioder, eller når man på anden vis ikke var i stand til at klare ernæringen, hvilken

situation naturligt opstod, dersom moderen døde, medens barnet endnu var spæd; men også dersom moderen mistede sin forsørger, idet enkens chance for at indgå et nyt ægteskab mindskedes betydeligt, såfremt hun havde et barn i amauten.*

Forhold som disse gjorde det forståeligt, at man netop her blandt jordens nordligste beboere følte det som en katastrofe, dersom ægteskabet ikke resulterede i et levedygtigt drengebarn, eller endnu mere ulykkeligt, såfremt det blev barnløst. Et ægtepar kunne den gang kun med nogenlunde garanti sikre sig deres alderdoms udkomme, såfremt en søn ville være i stand til at overtage familieforsørgelsen, når den gamle familiefader (itoq) ikke længere kunne klare de lange besværlige fangstrejser, når gigten og de andre svagheder, som en krævende og opslidende tilværelse havde påført ham, hindrede den gamle i at følge med i den hårde kamp for tilværelsen.

En betingelse for, at Thule-folket har kunnet friste tilværelsen under de særdeles barske vilkår, som områderne omkring 77 og 78 grader nord bød på, har været, at de som nomader har måttet følge de forskellige fangstdyrs færden gennem de skiftende årstider. Her kendte man derfor ikke til, som i det øvrige Grønland, at familier gennem generationer byggede permanente boliger og knyttede sig til ganske bestemte fangstpladser. Nej, i Thule-distriktet var det en nødvendighed, at man foruden at drive sælfangst i almindelighed søgte de områder, hvor de store hvalroskoncentrationer gav rigeligt med kød om foråret, og se-

* Amaut, en skindanorak med ekstra plads i hæften til spædbarnet.

nere opsøgte man de steder, hvor narhvalerne gav bedst udbytte. Om vinteren drog man på bjørnejagt i Melvillebugten, og endelig søgte man til de store forårstræk af søkonger og alke, hvor man skaffede sig en kærkommen og nødvendig reserve til vinterprovianten; altså en evig omflakkende tilværelse.

Fangeren Agpalerssuaq og dennes kone Aloqisaq opholdt sig i slutningen af forrige århundrede ved bopladsen Savisvik syd for Kap York; de havde en datter, født omkring 1891, ved navn Naujardleq, men hun blev også kaldt Ivalo. I 1899 – efter alt at dømme – fødte Aloqisaq til familiens meget store glæde en søn, der fik kælenavnet Usukutaq. Om oprindelsen til dette ejendommelige navn er der ikke mindre end 3 versioner, hvoraf den første er den mest kendte, men også den mest usandsynlige; denne beretter, at faderen blev så lykkelig, da det efter spændt forventning afsløredes, at det var et drengebarn, der udstødte de første spæde skrig, at han, såsnart barnets køn var bleven synligt, greb med nænsomme fingre om drengens minutøse manddomssymbol med ordene: „God dag lille tissemand“. Denne version skal dog, hvor morsom den end lyder, som sagt tages med al mulig forbehold, idet drengen ved fødslen sandsynligvis er blevet kaldt Masauna (den som altid er fugtig). Den anden version vil vide, at navnet usukutak er fremkommet under drengenes leg, idet udtrykket „go da“ muligvis har været et forsøg på at efterligne den hilsen, som drengene havde hørt danske mænd som Moltke, Mylius-Erichsen og Knud Rasmussen anvende, hvilket udtryk faderen næppe har kendt og derfor ikke

har haft mulighed for at anvende i ovennævnte forbindelse. Men det er interessant, at drengen i den senere oprettede kirkebog står opført under navnet Masauna. Navnet Usukutaq har man formentlig ikke fundet passende til de kirkelige optegnelser.

Endelig er der den 3. og formentlig helt rigtige version, at udtrykket ikke skal referere til „go da“, men derimod til „kutaq“, der er afledt af ordet „atataq“, der betyder vedhæng, og så er vi tilbage til faderens glædesudbrud, der passende kan oversættes som: „Ih se det dinglende vedhæng“.

Familiens håb om, at deres alderdom var bleven sikret gennem dette drengebarn, bristede fuldstændigt, da der omkring 1902 udbrod en meget ondartet influenzaepidemi, der ifølge Mylius-Erichsens optegnelser krævede 36 døds ofre blandt eskimoerne i hele distriktet. Usukutaq, der på dette tidspunkt må have været 3 år, undgik heller ikke smitten; han blev alvorlig syg med påfølgende komplikationer, der påførte ham en hjernebetændelse. Derved blev hans hørcener skadet med det sørgelige resultat, at drengen gradvis blev døvstum. Uden at være i stand til at kunne bedømme den støj, han selv frembragte, kunne han aldrig, når han voksede op som døvstum, liste sig ind på fangstdyrene; og da han tillige var spastiker, ganske vist i mildere grad, medvirkede dette handicap også til, at han mistede enhver chance for at blive den fanger, som faderen havde håbet skulle forsøge de gamles alderdom. Apallerssuaq omkom iøvrigt ved et ulykkestilfælde under en bjørnejagt, da Usukutaq kun var 7 år, hvorved han formentlig

Usukutaq, tegnet 1963.

skånedes for at henleve sin alderdom i nød.

Bopladsfællerne har imidlertid aldrig villet godtage, at årsagen til, at Usukutaq pludselig mistede evnen til at tale, skulle være den omtalte influenza. Man fortæller derimod, at det skyldes et chok, som drengen pådrog sig ved at møde et spøgelse. En dag, da Usukutaq var efterladt alene hjemme, medens moderen var gået på besøg i et nærliggende hus, kom der pludselig en meget uhyggelig udseende person ind til ham i huset. Drengen blev vild af rædsel og ville slippe fra ham, men den ukendte forfulgte ham rundt i huset, medens Usukutaq skreg så højt, at han „overdøvede sig selv“ og til sidst faldt besvimet om. Da moderen kom hjem, fandt hun den bevidstløse dréng stum af choket, men så intet til den mystiske person.

Disse 2 tilsyneladende modstridende redegørelser om årsagen til drengens

døvhed kan udmærket godt have en naturlig forklaring, idet den omtalte hjernebetændelse kan have givet ham de uhyggelige hallucinationer om spøgelse, der forfulgte ham; men sygdommen har næppe på dette tidspunkt været mere fremskreden, end han samtidig har været i stand til muligt noget usammenhængende at meddele moderen om mareditet.

Efter faderens død boede drengen hos tilfældige familier, som påtog sig at forsørge ham, og da drengen var meget medgørlig, glad og beskeden, og da han efter bedste evne forsøgte at hjælpe til, var man i reglen villige til at tage sig af ham.

På et tidspunkt bragte Knud Rasmussen både Aloqisaq og Usukutaq med til Thule, hvor Peter Freuchen havde lovet at tage sig af drengen. Aloqisaq gjorde ved den lejlighed oprigtig undskyldning for, at hun havde ladet drengen „gro op“, men da det først var gået op for hende, at drengen havde en defekt, da han var 3 år gammel, nænnede hun ikke at dræbe ham, da hun på det tidspunkt var kommet til at elske ham så højt. Iøvrigt gjorde Peter Freuchen ihærdige forsøg på at lære ham at tale, og det lykkedes da også efterhånden for ham at udtale enkelte ord.

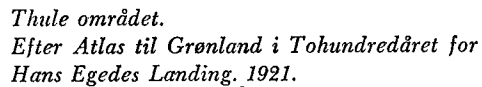
Drengens handicap blev ikke den eneste sørgelige tildragelse, der overgik den hårdt ramte familie. Søsteren Naujardleq var sammen med sin mand Qarqutsiarsuaq i vinteren 1929, hvor vejret efter årstiden var usædvanlig mildt, taget på en fangstrejse i en robåd; de var ialt 6 personer i båden, heriblandt hendes søn og svigermoder, desuden havde de medtaget hunde og slæde. De sejlede fra bo-

pladsen Agpagssuit på Hakluyt øen, vest for Herberts ø i munden til den store Inglefields bugt. Båden formodes at være forlist under en storm, og hele besætningen samt hundene må være druknet, idet det varede et halvt år, før det for Thulebeboerne blev klart, at de var forsvundet. Det eneste man kunne sætte i forbindelse med den tragiske hændelse, var nogle mystiske hundehyl, som man mente at have hørt fra det nævnte område i nærheden af Inglefieldbugten på et tidspunkt, der meget godt kunne passe med det formodede forlis.

I 27-års alderen havde Usukutaq boet hos forskellige familier ved Qarnaq; men flyttede senere til bopladsen Ulugssat på Herbertøen. Da der imidlertid ved dette sted i løbet af vinteren 1926 indtraf en hungersperiode forårsaget af vedvarende og meget hårde snestorme, som havde forhindret fangerne i at tage ud på fangst, besluttede han at forlade stedet. Man havde forlængst tæret på de sidste reserver i køddepoterne, og da søkongefangten var slået fuldstændig fejl det afvigte forår, havde man heller ikke det tilskud, man ellers regnede med at kunne ty til i sløje tider. Derfor ville han ikke ligge familierne til ekstra byrde og tære på det yderst sparsomme, man kunne grave frem af sneen omkring køddepoterne.

I slutningen af marts, da vejrforholdene var blevet noget mere tålelige, og solen var kommet så højt på himlen, at man så nogenlunde kunne orientere sig om natten, sagde Usukutaq farvel til sine velyndere ved Ulugssat og drog alene til fods mod handelsstedet Thule, en strækning på ca. 150 km, hvoraf omtrent halv-

Da han var kommet sig ovenpå choket, mærkede han en skærende smerte i skulder og arm; han var ved fuld bevidsthed og kunne uhyggeligt højt oppe se lyset, der fortonede sig i et grønligt skær. Han forsøgte at gennemtænke den håbløse situation, han befandt sig i og blev hurtigt

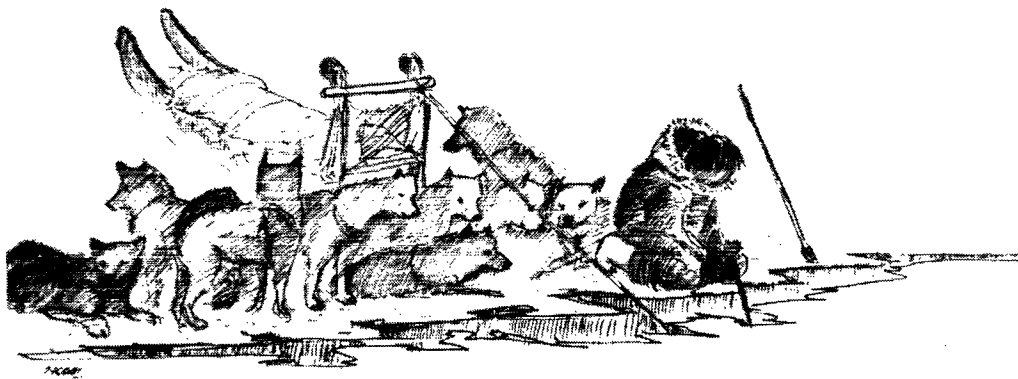
95

kulden næppe har været så bidende nede i kløften; men derfor er det alligevel ganske uforståeligt, at det menneskelige legeme har kunnet holde gang i blodcirkulationen i så mange døgn under så stærke kuldegrader.

Den samme misfangst, der havde tilskyndet Usukutaq til at bryde op fra Ulugssat og tage sydpå, fik også fangeren Arqiorssuaq fra bopladsen Itivdleq til at drage ud for at skaffe proviant til de sultne bopladsfæller; men i modsætning til Usukutaq havde han slæde og hunde med. Arqiorssuaq satte kursen mod syd i håb om at opspore rensdyr eller i det mindste nogle sneharer. Vejen mod dette mål førte ham over den samme opstigning ad Politikens bræ, som Usukutaq havde fulgt; men i dette tilfælde uden det besvær, som havde udmattet ham, idet hundenes skarpe kløer kunne holde slæde og kusk så nogenlunde på ret køl. Da de var nået et godt stykke op over bræen, standsede hundene pludselig og begyndte at vejre, medens deres haler rejste sig ekstra i vejret. Dette fik Arqiorssuaq til at tro, at hundene måtte have fået færten af et rensdyr, hvorfor han helt overlod til hundene at tage den retning, de snusede sig frem til. På een gang standsede hundene brat og begyndte at gå samt vise en særlig interesse for en åbning i sneen, der førte direkte ned i en dyb kløft i bræen. Arqiorssuaq blev meget forundret over denne manøvre og gik nysgerrig helt hen til kløften, men kunne imidlertid ikke få øje på noget usædvanligt, det var så mørkt, at man ikke kunne skelne enkelthederne dernede. Han kastede derfor nogle sne- og isstykker derned, uden at det i første omgang førte til nogen løs-

ning på gåden; men da han anden gang gentog forsøget med nogle større isklumper, lød der et frygteligt skrig fra dybet, – dette skrig røbede straks overfor Arqiorssuaq, at det måtte være Usukutaq, der befandt sig dernede – denne måde at skrike på var så karakteristisk, at den kun kunne komme fra den døvstumme.

Arqiorssuaq gjorde nu Usukutaq forståelig, at han ville forsøge at trække ham op ved hjælp af en kobberem. En sådan medbragte man altid, idet den var ganske uundværlig på fangstrejser, og anvendtes blandt andet til reparation af hundeskagler. Arqiorssuaq lavede en løkke for enden af remmen og firedede den ned, indtil Usukutaq tilkendegav, at han med sin frie hånd havde fået tag i den; og nu forsøgte han trods sin fastklemte stilling at få remmen trukket ned over kroppen, hvorefter Arqiorssuaq meget forsigtigt kunne begynde at trække ham op, idet Usukutaq samtidigt, så godt det nu lod sig gøre, forsøgte at hjælpe til ved at presse fødderne ind i de ujævnheder, han passerede på vejen op gennem kløften. Den stærkt afkræftede mand mistede dog under forsøget fodfæstet og gled ned igen med et så voldsomt ryk, at Arqiorssuaq også mistede sit tag i remmen, og Usukutaq styrtede atter ned til samme indsnævring, hvor han havde siddet fast; men denne gang lykkedes det ham at få venstre arm fri. Ved næste forsøg var han derfor i stand til at få fæstnet remmen mere forsvarligt, og da Arqiorssuaq denne gang desuden bandt en ekstra rem fast i slædeopstanderne og fik Usukutaq til samtidigt med, at han forsigtigt blev halet op i den første rem, selv at trække med i den anden line, lykkedes det med

Thule-slæde, tegnet 1965.

megen møj og besvær at få den udmattede mand hejst frelst op på bræen. Arqiorssuaq sprættede hurtigt al det tilsølede og stinkende tøj af Usukutaq og smed det ned i revnen, derefter puttede han ham, efter at have tørret ham nogenlunde ren i sne, i sin renskindssovepose og forstod nu udmærket godt, hvorfor hundene selv på afstand havde været i stand til at snuse sig frem til revnen, hvor Usukutaq sad fastklemt; det var en fæl stank, der steg op fra hans klæder.

Arqiorssuaq satte straks kursen mod handelsstedet Thule og lod sine hunde yde alt, hvad de kunne. Han kørte i et stræk til bopladsen Itivdlersuaq; her var man så heldig at træffe Thules dansk-uddannede jordemoder Netta (senere

gift med stedets handelsbestyrer Hans Nielsen). Netta, der samme efterår var kommet til Thule efter sin 4-årige uddannelse i Danmark, var netop blevet tilkaldt til Arqioq's kone Arnanguaq, der havde en meget vanskelig fødsel. Man kunne derfor trygt efterlade Usukutaq her til Nettas omhyggelige omsorg. Han blev nærmest bevidstløs båret ind i hytten, hvor man havde fremskaffet et stort kar fyldt med vand, is og sne; heri lagde man den halvdøde for at få hans hvidfrosne hænder og fødder tørt op og få sat gang i blodomløbet. I forsøg på at dulme de frygtelige smerter fik han, så snart han kom nogenlunde til bevidstheden, et aspirinpulver – det eneste smertestillende man var i besiddelse af; dette virkede

tilsyneladende også efter hensigten, idet man må tage i betragtning, at Usukutaq sikkert aldrig tidligere havde gjort brug af et sådant middel.

Arqiorssuaq kørte straks videre til Thule for at fortælle om Usukutaq's ejendommelige redning og for samtidig at skaffe varmt tøj til ham. Efter et kort ophold returnerede han med proviant og rigeligt tøj; i et sådant tilfælde var alle parat til at yde hjælp. Hans Nielsen bidrog således med sine bjørneskindsbukser.

Da Usukutaq var kommet så meget til kræfter, at man ved hjælp af lyde og fagter kunne få en nogenlunde beskrivelse af, hvorledes det var lykkedes ham at overleve de mange døgn i revnen, fik man opklaret, at han selv mente at have været ved bevidstheden det meste af tiden. Han havde forsøgt at tænke situationen igennem og håbede, at hans lommekniv ville være ham til nytte og forsøgte derfor at trække den frem af lommen, hvilket desværre måtte opgives, muligvis havde han mistet den i faldet. Da sulten efterhånden begyndte at blive uudholdelig, gjorde han først forsøg på at tygge skindet fra ærmet på sin renskindspels; men dette forhindrede pelsens lange hår ham i. Han fik derefter med megen møje trukket kamikken af sin højre fod og prøvede først at tygge den smule næring i sig, der kunne pines ud af det tørre kamikstrå*; derefter fortsatte han med at gnave sig gennem det seje skind; da dette var helt fortæret, fik han med uhyre anstrengelse også trukket sin

venstre kamik af benet. Begge benene lå nu fuldstændig ubeskyttet og nøgne op mod isvæggen i gletscherrevnen, medens han i løbet af de 9 døgn møjsommeligt gennemtyggede alt det ulækre stof til aldersidste trævl. For at skaffe sig tilstrækkelig væde, slikkede han rimmen af sin renskindspels suppleret med små isstykker, som havde løsnet sig ved faldet.

Usukutaq's redningsmand Arqiorssuaq omkom i 1930 under en ekspedition, hvor han var blevet engageret som slædekusk for en tysk eventyrer ved navn Krüger, en alt andet end tiltalende person. Denne havde også fået overtalte en dansk assistent ved Egedesminde, Aage Rose Bjare, til at deltage i ekspeditionen, der skulle udgå fra Thule til de nordvestlige kyster af Ellesmereland. Foretagendet var imidlertid ikke særligt omhyggeligt forberedt med mere eller mindre uegnet udrustning. Arqiorssuaq blev meget hurtigt klar over det tvivlsomme foretagende, og selv om han i den anledning nærede de største betænkeligheder ved ekspeditionens heldige udfald, afholdt det ham ikke fra at holde ord og tage med; havde han en gang lovet Krüger at deltage, følte han, at han ikke havde lov til at følge sin tilskyndelse til at lade denne mand klare sig selv.

Alle 3 mand forsvandt imidlertid sporløst med hunde og slæder og blev eftersøgt af „the mounted police“, der forsøgte at trænge til bunds i mysteriet ved afhøring af de eskimoer, der formodedes at have haft berøring med ekspeditionen, men det eneste spor, man fandt, var en beretning i en varde skrevet den 22. april 1930 ved Cap Colgate i det nordlige Ellesmereland, men denne gav ingen oplysning af interesse, udover at de med

* Imellem kamikkens 2 lag skind lægges hø eller strå som isolation under fødderne.

1 slæde og 17 hunde var fortsat mod nordspidsen af Axel Heibergsland. Sandsynligheden peger derfor på, at de er kommet ud på strømskåren is, der er bristet under dem, så både mænd og hunde er druknet. Der opstod dog det rygte, at Krüger, da fangsten slog fuldstændig fejl, skulle have ædt begge sine ledsagere, men dette skal man vist ikke fæste nogen lid til, i så fald ville man vel have fundet rester af hunde og slæden.

Som nævnt havde Usukutaq trods sit handicap ingen større problemer med at klare sit udkomme, idet alle efter bedste evne søgte at hjælpe denne mand, som skæbnen havde udelukket fra selv at skaffe sig det. Iøvrigt gik han en del til hænde på sygehuset, hvor der i reglen altid var et eller andet, han kunne gøre sig nyttig med, og så havde han samtidig sikret sig kost og logi.

Usukutaq, der havde gennemgået mere her i livet end normale mennesker ville have kunnet overleve, fik trods sin høje alder ikke lov til at dø en fredelig og naturlig død. En dag fandt man ham brændt ihjel i sin seng på alderdomshjemmet; han, der var ene på stuen, må være faldet i søvn med en tændt pibe, som sandsynligvis har været ekstra godt stoppet med tobak, idet han rigtig skulle nyde den ekstra tildeling, som han i anledning af kong Frederiks fødselsdag havde fået, tragedien fandt nemlig sted den 11. marts 1967.

Således sluttede en lang og bevæget livsskæbne; et vidnesbyrd om, at menneskets evne til at overleve i visse tilfælde er fantastisk og trodser al logisk beregning; men en mere hårdfør race end polareskimoerne findes vel næppe heller her på jorden.